

Gangmijnen van de
Bruine rozenmineermot
(*Stigmella anomalella*).
(herbariummateriaal)
Foto: G. Tuinstra
Zie blzd. 23.

Enkele bijzondere waarnemingen van 2015:

Roodstreepspanner (*Rhodometra sacraria*)
Opeinde, 30-08-2015 (Foto H. Kuypers)

Roodstreepspanner (*Rhodometra sacraria*)
Hemrik, 31-08-2015 (Foto S.Sinnema)

Bruine sikkelluil (*Laspeyria flexula*)
Hemrik, 3-07-2015. Foto: S. Sinnema

Bochtige smele-uil (*Photedes minima*)
Hemrik, 4-07-2015 Foto: S.Sinnema

Hanenburg, Jeroen Breidenbach en ikzelf. Wegens de dreiging van regen hadden meerdere leden van de Vlinderwerkgroep verstek laten gaan en na een dag rondstruinen in het veld waren vrijwel alle leden van de FFF te moe om nog naar het nachtvlinderen te gaan.

We kozen ervoor om langs het fietspad aan de noordzijde van De Houtwiel onze opstelling op te zetten. Hoewel de wind met kracht 3 uit het noordwesten woei, stonden we beschut en windstil achter een haag van gevarieerde bomen en struiken. Ook was het een vrij warme nacht (17 graden Celsius) waardoor het lange tijd aangenaam vlinderen was. We bevonden ons wel aan de rand van een nat gebied dus uiteindelijk ontstond er toch mist.

Met 93 soorten vlinders hadden we een diverse en leuke vangst, waardoor thuisblijvers ongelijk kregen. Hier zaten enkele opvallende soorten tussen, zoals Kruiskruidmot (*Homoeosoma nebulella*) en Zandkleurige borstelmot (*Epermenia falciformis*). Ook noteerden we het Plat beertje (*Eilema lurideola*), maar naderhand kregen we hierop het commentaar dat deze soort zeldzaam zou zijn in het betreffende gebied. Helaas hadden we de vlinders ook niet gedocumenteerd. Van deze soort zijn we dus niet zeker meer. Misschien volgend jaar nog maar een keer vlinderen om na te gaan of de soort er wel of niet voorkomt. Andere soorten die aangetroffen werden, waren juist erg kenmerkend voor het gebied, zoals Rietvink (*Euthrix potatoria*, 26 exemplaren), Grote beer (*Arctia caja*, 2 exemplaren), Geelbruine rietboorder (*Archanara dissoluta*, 3 exemplaren), Egelskopmot (*Nymphula nitidulata*, 2 exemplaren), Goudgele boorder (*Gortyna flavago*, 2 exemplaren) en nog veel meer.

Verslag excursie bladmijnen Gerrit Tuinstra

Op 26 september j.l. is een aantal leden van de Vlinderwerkgroep Friesland op zoek geweest naar bladmineerders, tijdens de jaarlijkse bladmijnenexcursie. Aanwezig waren Rob de Ridder, Andy Saunders, Abel en Franciska Jagersma, Hessel Hoornveld jr., Sake Roodbergen, Anneke van der Veen en ondergetekende! En natuurlijk niet te vergeten, als specialist op het gebied van bladmijnen was Leo Bot weer aanwezig. Hij was halverwege de ochtend al van huis (op Terschelling) vertrokken om op de afgesproken tijd – 14.00 uur – in Oudemirdum aanwezig te kunnen zijn.

Deze excursielocatie was niet zomaar gekozen. Al jaren lang wordt door allerlei mensen in het land naar bladmineerders gekeken. En daarmee is zo langzamerhand een groot deel van de Nederlandse uurhokken wel een keer bekeken. Joop Kuchlein werd gevraagd om aan te geven welke hokken nog maar weinig of niet onderzocht zijn op het voorkomen van bladmineerders. Dat bleken er voor onze provincie slechts drie te zijn. Twee daarvan zijn waren voor de excursie niet geschikt omdat het om hokken gaat die voor het overgrote deel uit agrarische gronden bestaan. Uiteraard zullen ook in dergelijke gebieden bladmineerders voorkomen, maar het zullen er niet veel zijn. Voor het derde hok is dat heel anders.

In het uurhok dat we bezocht hebben ligt een stukje van de dorpskern van Oudemirdum en het aangrenzende agrarische gebied met diverse landschapselementen en een deel van een uitgestrekt bosgebied. En juist ook in bebouwd gebied is vaak een behoorlijke variatie aan soorten struiken en bomen te vinden en daarmee in potentie interessant voor veel soorten bladmineerders. Op zich vreemd dus dat dit hok nog niet eerder bezocht was!

De eerste mijnen werden gevonden in het centrum van Oudemirdum, in de bladeren van linde (*Tilia spec.*) die reeds van de bomen gewaaid waren. Het waren mijnen van *Bucculatrix thoracella* (lindeooglapmot). Rupsen van *Bucculatrix*-soorten maken over het algemeen heel kleine gangmijntjes, bij sommige soorten ook wel ‘komma-mijntjes’ genoemd omdat ze in de vorm van een komma in het blad liggen. De mijntjes van *B. thoracella* liggen altijd in de hoek van twee nerven. Ze zijn heel kenmerkend en omdat er op linde niet zoveel andere soorten mineren, zijn ze eenvoudig te determineren. Naar een andere soort van linde werd nog even gezocht (*Stigmella tiliae* (lindemineermot)), maar de veel langere gangmijnen van deze soort konden niet worden gevonden.

De volgende mijnen werden gevonden in de bomen en struiken rond de kerk, centraal gelegen in Oudemirdum. Overigens moest goed gezocht worden voordat de eerste mijnen hier tevoorschijn kwamen en het resultaat van dit stukje groen viel met acht soorten ook ietwat tegen. Op gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) werden de mijnen van *Phyllonorycter geniculella* (gewone-esdoornvouwmot) en *Caloptilia rufipennella* (donkere esdoornstelmtot) gevonden. De rupsen van de meeste *Phyllonorycter*-soorten – overigens als imago veelal bijzonder mooi gekleurd en getekend – maken vouwmijnen in de bladeren van struiken en bomen. Veel soorten maken de mijnen aan de onderzijde van het blad, maar er zijn ook een aantal waarvan de vouwmijn juist aan de bovenzijde van het blad zit. De rupsen van *Caloptilia*-soorten zijn te vinden door te zoeken naar naar beneden toe ‘omgevouwen bladlobben’. Vaak maken de rupsen een aantal van deze omgevouwen bladlobben, in verschillende formaten. Ze zijn dikwijls aanwezig op een en hetzelfde blad. Overigens geldt voor zowel *P. geniculella* als *C. rufipennella* dat de vouwmijnen danwel omgevouwen bladlobben voorafgegaan worden door een heel klein gangmijntje, veroorzaakt door het kleine rupsje dat net uit het ei gekropen is. Ze bijzonder klein en erg lastig te vinden. Naast deze mijnen werden op lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) en gewone es (*Fraxinus excelsior*) de mijnen van resp. *Lyonetia clerkella* (hangmatmot) en *Caloptilia syringella* (seringenstelmtot) aangetroffen. *L. clerkella* is een zeer polyfage soort en kan als rups voorkomen op een groot aantal soorten struiken en bomen. Later in de middag werden de goed herkenbare en vaak erg lange gangmijnen van dit kleine, hoofdzakelijk wit gekleurde vlindertje nog aangetroffen op sleedoorn (*Prunus spinosa*), sierappel (*Malus spec.*) en berk (*Betula spec.*). De (blaas)mijnen van *C. syringella* werden alleen gevonden op gewone es, maar kunnen ook gevonden worden op sering (*Syringa spec.*) en liguster (*Ligustrum spec.*).

Op eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*), in de beplanting rond de kerk, werden vier soorten bladmineerders gevonden; *Parornix anglicella* (meidoornzebramot), *Phyllonorycter oxyacanthae* (meidoornvouwmot), *Stigmella perpygmaeella* (meidoornhoekmineermot) en *S. oxyacanthella* (boogjesmineermot). De rupsen van *Parornix*-soorten leven – nadat ze een klein gangmijntje gemaakt hebben – in blaasmijntjes in bladlobben of –randen. Oudere rupsen verlaten de blaasmijntjes en leven verder in een omgeslagen bladlob of –rand. De rupsen van *Stigmella*-soorten maken over het algemeen fraaie gangmijnen. De mijnen van *S. perpygmaeella* worden gekenmerkt door de ligging tussen twee nerven, of tussen een nerf en de bladrand. Een ander kenmerk, dat voor meerdere soorten geldt, is de manier waarop de frass (poepkorreltjes van de rups) in de mijn ligt. Bij sommige soorten ligt de gehele gang vol met frass en bij andere soorten juist alleen centraal in de gang. Maar er zijn ook soorten waarbij de frass netjes in ‘boogjes’ in de mijn ligt. Vaak is dit met het blote oog al goed te zien, soms is een loupe handig. Het kenmerk van de in ‘boogjes liggende frass’ is van toepassing bij o.a. *S. oxyacanthella*.

Nadat de beplanting rond de kerk doorzocht was, werd geconstateerd dat we eigenlijk (nog net) in het verkeerde uurhok aan het zoeken waren, dus in een hok waarvan al vrij veel bekend was. Daarom werd besloten even stevig door te lopen totdat we in het hok kwamen waarvan nog niet veel bekend was, aan de oostzijde van Oudemirdum. Tijdens de wandeling door de bebouwing van Oudemirdum, met beplanting in tuinen en in gemeente-perkjes, werden van een aantal soorten de mijnen gevonden. Een daarvan was *Ectoedemia septembrella* (hertshooimineermot). De mijn van deze soort is op veel plekken en vaak gemakkelijk te vinden op Sint janskruid (*Hypericum perforatum*). De blaadjes van deze plant zijn vrij klein en ook de mijntjes zijn dus niet groot, maar wel opvallend. De rupsen maken in eerste instantie een vrij lange gangmijn, slingerend door het blad. In een later stadium verandert de gangmijn in een blaasmijn. Deze combinatie van gang- en blaasmijn is kenmerkend voor veel *Ectoedemia*-soorten. De rups van *E. septembrella* verpopt in een cocon in de mijn. Door de planten te verzamelen kunnen de vlinders vrij eenvoudig uitgekweekt worden. *E. septembrella* gebruikt niet alleen Sint janskruid als waardplant, maar ook diverse andere *Hypericum*-soorten. Tijdens de excursie werden mijnen gevonden op een houtige *Hypericum*-soort, die door de gemeente aangeplant was in verschillende perken langs de weg en die vaak ook in tuinen aangeplant worden. *Ectoedemia*-soorten zijn – evenals *Stigmella*-soorten – bijzonder klein. Zo bedraagt de spanwijdte van *E. septembrella* ongeveer 5-6 mm.! Tijdens de wandeling naar het juiste uurhok werden in een tuin, in een heg van (rode) beuk (*Fagus sylvatica*), de mijnen gevonden van de in Nederland zeer algemene *Phyllonorycter maestingella* (beukenvouwmot) en de iets schaarsere *Parornix fagivora* (beukenzebramot). Op hazelaar werden vouwmijnen van *Phyllonorycter coryli* (hazelaarblaasmot) gevonden. In ‘het juiste uurhok’ werden twee andere beuken-soorten gevonden;

Stigmella tityrella (zigzagbeukenmineermot) en *S. hemargyrella* (zilverbandbeukenmineermot). Een aardig en goed bruikbaar kenmerk voor deze beide soorten is de richting waarin de rups mineert. De mijn van *S. tityrella* begint in de regel centraal op het blad, meestal vanaf de hoofdnerf en loopt dan naar buiten toe. De mijn van *S. hemargyrella* begint juist aan de bladrand en loopt in de richting van de hoofdnerf. Op roos (*Rosa spec.*) werden de fraaie gangmijntjes van *Stigmella anomalella* (bruine rozenmineermot) gevonden. **Foto: blzd. 18.** Deze mijnen zijn vaak hele fraaie voorbeelden van gangmijnen met een heel duidelijk zwart frass-spoor. Ook op rozen in tuinen kunnen vaak talrijke mijnen van deze soort gevonden worden.

Tijdens de korte wandeling vanaf het vorige punt tot een plek waar we weer wat langer zochten, werd een aantal soorten gevonden waaronder *Stigmella plagicolella* (pruimenballonmot), op sleedoorn en *Stigmella microtheriella* (maagdelijke mineermot) op haagbeuk (*Carpinus betulus*). Daarna werd even intensiever gezocht in de diverse soorten bomen en struiken in de rand van een klein bosje, nog steeds in de bebouwde kom van Oudemirdum. Vanwege de variatie in begroeiing werden hier ook verschillende soorten mineerders gevonden, die hier niet allemaal genoemd worden. Maar interessant waren de vondsten van een aantal soorten op Spaanse aak of veldesdoorn (*Acer campestre*). Een van die soorten was *Caloptilia hemidactylella* (bonte esdoornsteltmot). Deze soort werd pas in 2007 voor het eerst in Nederland gevonden maar heeft zich inmiddels over heel het land weten te verspreiden. Net als andere Caloptilia-soorten geldt dat ook deze soort vrij eenvoudig te vinden is aan de hand van de omgevouwen bladlobben, in dit geval dus op Spaanse aak. Naast de vouwmijnen van *Phyllonorycter acerifoliella* (Spaanse aakvouwmot) werden op deze boomsoort ook nog *Ectoedemia louisella* (akenvruchtmineermot) en *Stigmella aceris* (akenmineermot) gevonden. Beide soorten zijn leuk om even apart te vermelden. De eerste omdat die soort ook nog niet zo lang uit Nederland bekend is (2004) en de tweede omdat de rupsen daarvan niet in de bladeren mineren, maar – zoals de Nederlandse naam ook al zegt – in de welbekende vruchten (vleugeltjes) van Spaanse aak. *E. louisella* is specifiek voor Spaanse aak, maar ook in de vruchten van de gewone en Noorse esdoorn leeft steeds een specifieke soort. De rupsen van *E. louisella* veroorzaken hele fijne gangmijntjes, vanuit het dikke gedeelte van het vleugeltje en het mijntje loopt uit in de het flinterdunne deel van het vleugeltje. Omdat het mijntje veelal donker kleurt valt deze goed op in de vrucht, zeker als deze tegen het licht gehouden wordt.

In hetzelfde bosje werd op berk een vouwmijn van een Phyllonorycter-soort gevonden. Er zijn twee soorten die heel erg op elkaar lijken, op berk. Dat zijn *P. ulmifoliella* (berkenvouwmot) en *P. anderidae* (berkenopslagvouwmot). Zoals de Nederlandse naam aangeeft zou deze laatste soort (met name) op opslag van berk voorkomen en *P. ulmifoliella* (ook?) op oudere bomen. Een onderscheidend

kenmerk is dat de rups van *P. ulmifoliella* een cocon maakt en zich daarin verpopt, terwijl de pop van *P. anderidae* geen cocon maakt en dus los in de mijn ligt. Omdat in het blad dat gevonden werd een pop zichtbaar was, werd de mijn geopend om te zien of er een cocon aanwezig was en dat leek niet het geval te zijn. Dus werd de vondst bestempeld als *P. anderidae*! Echter bij thuiskomst en na het lezen van enige nadere info over beide soorten, werd het blad onder het binoculair nog een keer goed bekeken. Er wordt namelijk geschreven dat de cocon van *P. ulmifoliella* soms maar heel ‘dunnetjes’ gemaakt wordt en daardoor niet altijd duidelijk zichtbaar is. Dit bleek ook het geval bij het gevonden exemplaar, waarbij onder het binoculair een cocon cq. spinsel waargenomen werd, in de rand van de mijn. Dus toch *P. ulmifoliella*!

Op zwarte els (*Alnus glutinosa*) werd een aantal mijnen van *Phyllonorycter rajella* (gewone elzenvouwmot) gevonden. De mijn – aan de onderzijde van het blad – is vrij fors en heeft één duidelijke lengteplooi. Ook dit is een kenmerk voor sommige soorten; het aantal plooien in de (vouw)mijn. Sommige soorten hebben geen plooï, andere één of sommige juist meerdere. Op het elzenblad dat we vonden zaten twee mijnen en uit beide stak een pophuls. Waarschijnlijk waren de vlinders niet lang geleden uitgekomen.

Dat er niet alleen op inheemse struiken en bomen bladmineerders zitten, werd geconstateerd aan de hand van de mijnen van *Cameraria ohridella* (paardekastanjemineermot) en *Phyllonorycter platani* (plataanvouwmot). Beide soorten, maar met name *C. ohridella*, kunnen erg talrijk zijn. Van *P. platani* kunnen dikwijls een stuk of vijf (zeer duidelijke) vouwmijnen aangetroffen worden aan de onderzijde van de grote plataanbladeren. Maar dat is niets vergeleken bij de soms tientallen blaasmijnen van *C. ohridella* op de bovenzijde van een kastanjeblad. Ik heb ze nooit geteld, maar op een forse kastanje kunnen denk ik tienduizenden mijnen zitten!

Tijdens het laatste deel van de excursie, net buiten de bebouwde kom van Oudemirdum, werden in de bomen en struiken langs een (fiets)pad de mijnen gevonden van *Tischeria ekebladella* (gewone eikenvlekmot), *Ectoedemia albifasciella* (gewone eikenblaasmijnmot), *Stigmella aurella* (goudbandmineermot) en *Bucculatrix frangutella* (vuilboomoglapmot). De eerste twee werden gevonden op zomereik (*Quercus robur*) en de laatste op resp. braam (*Rubus fruticosus*) en Vuilboom (*Rhamnus frangula*).

En gelukkig vond Anneke ook nog een rups! Het was de bedoeling om tijdens deze excursie ook te zoeken naar rupsen – anders dan bladmineerders. Echter door het vele zoekwerk naar de mineerders werden er eigenlijk geen rupsen gevonden. Maar deze vondst maakte dat goed. Het was de prachtige rups van *Acrionicta psi* (psi-uil), met diverse kleuren en fraaie beharing en borstels en daarmee een mooie afsluiter van de excursie!